 <https://doi.org/10.30563/turklad.1381729>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 26.10.2023
Kabul Tarihi / Accepted date	: 06.12.2023
Yayın Tarihi / Date published	: 20.12.2023

Atıf / Citation

Kök, A. (2023). Oğuzeli Yöresi Ağızlarının Tasnifi Üzerine Düşünceler. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 7. Cilt, 2. Sayı, 163-178.

OĞUZELİ YÖRESİ AĞIZLARININ TASNİFİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Thoughts on the classification of oguzeli region dialects

ABDULLAH KÖK¹

Öz

Oğuzeli ve yöresi tarihî Türk yerleşim alanlarından biridir. Türklerin Anadolu'yu yurt tutmasından beri Türk boylarına vatan olmuştur. XI. yüzyıldan itibaren bu bölgeye yalnız Oğuz boyları gelmemiştir. Avşar, Barak, Bayat, Bayındır, Beydili, Büğdüz, Cerit, Döğer, Çepni, Karkın, Karakeçili, Kınık, Kızık, Yazır gibi diğer Türk boyları da bölgeye gelmiştir. Bu yerleşimler tarihî kaynaklar aracılığı ile tanıklanmaktadır. Bölgeye yerleşen Türk boyları, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Oğuz Türkçesine dayalı Türk yazı dilinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Şüphesiz ağız özellikleri tasnifinde genel geçer kural, ses bilgisi ölçütleri, şekil bilgisi ölçütleri, söz varlığı ölçütleri, söz dizimi ölçütleri, vurgu ölçütlerinden oluşan dillik malzemeye dayalı ölçütlerdir. Fakat tek başına dil malzemesine dayalı ölçütler bizi her zaman doğru yola götürmeyebilir. Dil özellikleri belirleyici ölçütler olsa da bölgenin yerleşim tarihi, yer adları ve boylarını da dikkate alarak sınıflandırma yapmak daha doğru sonuçlar verecektir. Bu bağlamda ağız araştırmaları içerisinde tarih, coğrafya, toponim ve etnotoponim çalışmaları azımsanamayacak ölçüde yer almaktadır. Bu çalışmada da Oğuzeli ve yöresinin ağız özelliklerinin tespiti yapılmıştır. Ağız özelliklerinin tespitinde art ve eş zamanlı ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yanında bölgenin tarihî ve coğrafyası da dikkate alınmıştır. Bu değerlendirme sonucunda Oğuzeli yöresi ağızlarının köprü ağızı özelliği taşıyan Batı grubu ağızları içerisinde VII. alt grubuna aittir sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oğuzeli Yöresi, Ağız Araştırmaları, Dil Malzemesi, Tarih, Coğrafya.

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, El-mek: abdullahkök@akdeniz.edu.tr; akok9@yahoo.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3614-2719>

Abstract

Oğuzeli and it's region is one of the historical Turkish settlement areas. The region became homeland for Turkish tribes since the Turks settled in Anatolia. Since the XI. century, not only the Oghuz tribes came to this region. Other Turkish tribes such as Avşar, Barak, Bayat, Bayındır, Beydili, Büğdüz, Cerit, Döğer, Çepni, Karkın, Karakeçili, Kınık, Kızık, Yazır also came to the region. These settlements are witnessed through historical sources. The Turkish tribes who settled in the region played an important role in the Turkification of Anatolia and in the formation of the Turkish written language based on Oghuz Turkish. Undoubtedly the general rule in the classification of dialect features are criteria based on linguistic material consisting of phonological criteria, morphological criteria, vocabulary criteria, syntax criteria, and rhythmical criteria. But, criteria based on language material alone can not always lead us to the right direction. Classifying the region by taking into account the settlement date, place names and also tribes will give more accurate results even language features are determining criteria. In this context, history, geography, toponymy and ethnotoponym studies are included in dialect research in to a considerable extent. In this study, the dialect characteristics of Oğuzeli and it's region were determined. Diachronic and synchronic criteria were taken into account in determining the dialect features. In addition, the history and geography of the region were also taken into consideration. As a result of this evaluation, it was concluded the Oğuzeli region dialects belongs to the seventh subgroup within the Western group dialects having the characteristic dialect of bridge.

Keywords: Region of Oğuzeli, Research of Dialect, Language Material, History, Geography

1. Giriş

Tarihî Türk yerleşim alanı olan Oğuzeli ve yöresi, Türklerin Anadolu'yu yurt tutmasından beri Türk boylarına vatan olmuştur. Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya boylar hâlinde gelmişlerdir. İslâmî kültür dairesi içerisine girdikten sonra kültür dairesinin iki köklü dili olan Arapça ve Farsçanın yanında yeni yurt tuttıkları yerlerde dillerini korumaya ve yaymaya çalışmışlardır. XI. yüzyıldan başlayarak Anadolu'ya gelen Türklerden Oğuzeli ve yöresi de fazlasıyla payını almıştır. XI. yüzyılda bölgeye yalnız Oğuz boyları gelmemiştir. Oğuz boylarının dışında diğer Türk boylarının da bölgeye geldiğini ve yerleştiğini tarihî kaynaklar aracılığı ile tanıklıyoruz. Bölgeye yerleşen Türk boyları, Anadolu'nun Türkleşmesinde Oğuz Türkçesine dayalı Türk yazı dilinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Bölgede, Oğuz Türk etnisitesi dışında Avşar, Barak, Bayat, Bayındır, Beydili, Büğdüz, Cerit, Döğer, Çepni, Karkın, Karakeçili, Kınık, Kızık, Yazır gibi Türk aşiret ve boylarının varlığını tarihî kaynaklar vasıtası ile biliyoruz. Faruk Sümer'in Oğuzeli ve yöresinde ilmî araştırmalar yaptığı günden bu yana bölge ile ilgili birçok tarih ve dil çalışmaları yapılmıştır. Yapılan dil çalışmalarından birisi de, 1993 ve 1994 yıllarında sahada o zamanın coğrafi sınırlarında Oğuzeli ilçesine bağlı 90 köyde yapılan derleme çalışmasıdır². Bu çalışmayla birlikte Oğuzeli ağzının farklı ağız özelliklerine sahip olduğu, Oğuz boylarından Avşar, Kınık ve Salur boylarıyla birlikte Kıpçak diyalektik özellikleri gösterdiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmadan yaklaşık 30 yıl sonra bölgeyle ilgili yapılmış çalışmalardan elde edilen tarihî ve modern diyalektik malzeme tanıklığında yöredeki meskûn Türk boyları da dikkate alınarak Oğuzeli yöresi ağızlarının diyalektolojik sınıflandırılması yapılmıştır.

Coğrafi sınırların yeniden şekillendiği modern zamanda tarihi göz ardı ederek bir tasnif yapmak şüphesiz ki bizi yanılgıya düşürecektir. 1946 yılında ilçe olan kasaba, 1995 yılında 23 köyün ayrılması ile yeni coğrafi sınırlara kavuşmuştur. 1950 nüfus sayımında tespit ettiğimiz

² Kök, A. (1995). Oğuzeli ve yöresi ağızları. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.*

yukarı; tahtanî sözcüğü ise alt, aşağı anlamına gelmektedir. Oğuzeli kırmızı topraklı yapısından dolayı tarihte “Kızılhisar” adını da almıştır. Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasında geçiş konumundaki Oğuzeli ilçesi, Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nin batısında, Gaziantep platosunun güneydoğusunda il merkezine yaklaşık 17 km uzaklıkta Suriye sınırında bir ilçedir. Düz bir topografik yapıya sahip olan Oğuzeli toprakları, Fırat’a doğru, Barak Ovası ve Tilbaşer ovalarından oluşan eğimli ve hafif dalgalı düzlüklerdir. İlçeden geçen Sacır suyu ve önemli tarım alanı olan Oğuzeli ovası yerleşim açısından önemlidir (Hançerkıran, 2013:5-6). 1946 yılına kadar Büyük Kızılhisar adında bir köy olan Oğuzeli, bu tarihten sonra birçok resmi kurum ve kuruluşuyla teşkilatlanarak 1999 yılına kadar ilçe olarak kalır. 1995 yılında ise Elbeyli ilçesi ve 23 köy Oğuzeli’nden ayrılarak Kilis iline bağlanmıştır. Oğuzeli, 2004 yılında Gaziantep’in 3. merkez ilçesi olarak toplam 66 köy ve 16 mahalle yerleşim birimiyle idari işlerin yürütüldüğü bir yönetim merkezi hâline gelmiştir (Hançerkıran, 2013:86-89).

1.2. Oğuzeli Yöresi Tarihi ve Osmanlı Dönemi İskân Politikasındaki Yeri

XI. yüzyılda Navekiyye Türkmenlerinin İran, Irak ve Suriye merkezli yerleşmeleri Atsız’ın önderliğinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu’na bağlı Suriye Selçuklu Melikliğinin kurulmasıyla artarak devam etmiştir. XIII. Yüzyılda Moğol akınları ile mücadele eden Türkmenler, Suriye’de Memluk hâkimiyetinin kurulmasıyla rahat bir nefes almış; XVI. Yüzyıldan itibaren ise bölgenin Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetine geçmesiyle birlikte göç ve iskân hareketlerinde artış yaşanmış ve özellikle kuzey Suriye toprakları tam bir Türk yurdu hâline gelmiştir (Orhonlu, 1976:1135; 1987:106-108; Umar, 2002:595; Sümer, 1999:134).

XIII. yüzyıldan itibaren Memlûkler döneminde Türkmenler kışları Suriye’de; yazları Anadolu’da Maraş, Uzunyayla ve Sivas’ın güney taraflarında yaşamışlardır. Bu dönemde Bozok boylarından Afşar, Bayat, Beydili ve Döğer oymakları Halep ve Şam bölgesine kadar yerleşirken Üçoklu boylardan Bayındır, Kınık, Salur, Yıva, Yüreğir Türkmen oymakları Amik Ovası’ndan güneye doğru, Lazkiye ve Trablusşam bölgesine yerleşmişlerdir. Suriye’nin kuzeyine yerleşmiş Türkmenlere Halepli Türkmenleri, güneyine yerleşenlere ise Şamlı Türkmenler adı verilmiştir. Halepli Türkmenler genel olarak yerlerini sonraki yüzyıllarda da muhafaza ederken, Şam Bayatı başta olmak üzere Şamlı Türkmenler kuzeye ve İç Anadolu’ya tekrar dönmüşlerdir. XV. Ve XVI. Yüzyılda Halepli Türkmenleri arasında Harbendelü, Acurlu, Bahadırlu, Hacılı, Karkın, Kızık, Peçenek, Kınık, Döğer, Beğdili, Bayat, İnallu, Köpeklü Avşarı, Gündüzlü Avşarı boy ve oymakları bulunmaktadır (Kafalı, 1973:30-33, Sümer, 1999:144).

Antep ve çevresi 1067 yılında Selçuklu Beyi Afşin döneminde Oğuz yurduna dönüşmeye başlamıştır. Selçuklu hükümdarı I. Mesut döneminden itibaren ise bölge tam anlamıyla Türk egemenliğine girmiştir. Buralara 24 Oğuz boyundan 15 Oğuz boyu ve 152 oymak yerleştirilmiştir. Beydili, Bayındır, Büyükdüz, Çavdar (Çovdur), Çepni, Emirler (Eymir), Kızık, Yazır bugün köy adlarında yaşamaktadır. Alayuntlu, Döğer, Karkın, Salur, Yıvalı (Yıva) ve Yüreğir köylerinin ise adı değişmiştir. 1528 ve 1691 yılları arası Gaziantep şerî mahkeme sicillerinde, 15 Oğuz boyu ile yüzden çok oymak, oba ve aile adı geçmektedir. Sonradan Anadolu ve Rumeli’ye yerleşseler de bu durum yörede zengin bir Oğuz yerleşiminin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Antep Anadolu’nun Türkleşmesinin başladığı en önemli merhalelerdir (Sevim, 1993:122; Ceyhan, 1999:55; Güngör, 2004:24).

1071 Malazgirt Savaşı, Haçlı seferleri ve Moğol istilasından sonra 1277 yılında bölge tarihi için önem arz eden Memlûk hâkimiyeti başlar. Moğol istilasıyla harap olan şehir bugünkü Antep kalesi çevresinde yeniden imara tabi tutulmuş; şehirleşen bölgeye oldukça yüksek oranlı bir nüfus yerleştirilmiştir. XIII. Yüzyıl sonlarından itibaren Memlûk-Dulkadiroğulları ve Osmanlı ihtilafında kalan bölge Timur işgaline de uğramıştır (Güllü, 2010:44). Mercidabık Savaşı sırasında şehrin valisinin Osmanlı hizmetine girmesiyle Antep, Osmanlı idaresine katılır. Osmanlı İmparatorluğu, burada asayişin sağlanabilmesi için hükümetle ve halkla uyumlu olan Fed ve Mevali Arap aşiretlerini tutmaktaydı. Fakat XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Kuzey

Suriye'deki bu aşiretlerin dengesi, Şammar ve Aneze adlı yağmacı Arap aşiretleri yüzünden bozulmuştur. Buradaki yerli halkın sosyal ve ekonomik kayıplara uğraması üzerine Osmanlı Hükümeti Gaziantep ve çevresindeki Türk aşiretlerinin sayılarını arttırmıştır. Bu durum XII. Yüzyılda Türkleşen şehrin bir Türkmen kalesi hâlini almasını sağlamıştır. Osmanlı Hükümeti'nin güneyden gelen Arap baskısına karşı başvurduğu önleyici tedbir, söz konusu bölgeye bazı Türkmen aşiretlerini ve Türkmen oymaklarını iskân etmekten ibaret olmuştur (Orhonlu, 1987:32). Kanunnamelerde konar- göçer taife olarak geçen bu aşiretlerin iskânlarının amacı bölgeyi istilalardan korumaktır. İskânla birlikte ziraate dayalı gelirler elde edilmiştir. Çünkü bu aşiretlerin tarım ve hayvancılığa dayalı sosyo-ekonomik yapıları vardı. Aşiretler yerleşik hayata geçirilerek Aneze ve Şammar gibi Arap kabilelerinin istilalarına karşı muhafaza kuvvetleri olarak görev yapmışlardır. Bu topluluklar için vergi muafiyeti gibi iskâna özendirici cazip imkânlar verilmiştir ve düzen altında tutulmaları için mahalli idareler kurulmuştur (Orhonlu, 1987:39-52,379; Wittek,1963:257-268; Barkan, 1995:547; Sevinç, 1997:27; Çetintürk, 1943:114; Çay, 1990:167). Devlet bu politika ile Kuzey Suriye'de, özellikle Halep-Rakka bölgesindeki aşiretlerin toprağa bağlanması amacını da gütmüştür (Sevinç, 1997:27). Fakat XIX. Yüzyılda gerçekleşen devletin Rakka iskânı Türk oymaklarının perişan olmalarıyla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu iskândan Beydili⁴ ve Barak⁵ başta olmak üzere diğer bütün oymaklar etkilenmiştir. Özellikle Beydilliler arasında bu iskân Colab adıyla onların köylüleşmiş torunları arasında anılmaktadır. Rakka'daki bu ızdıraplı hayata dayanamayan oymağın bir kısmı İran'a göçüp giderken, bir kısım Beydilliler Antep'in güney bölgesine yerleşmişlerdir. Bu köylerin birçoğu şu an Suriye toprağında bulunmaktadır. Barakların da çoğu Nizip'in güneyinde yerleşmiştir, Türkiye'nin Güney Doğu Bölgesi'nde Kilis, Gaziantep, Nizip civarında, "Barak Eli" olarak adlandırılan bölgede yaşarlar (Sümer, 1999:212; Sümer, 1999:309; Şahin, 2022:55). İskân politikaları sırasında gerek Selçuklu gerekse Osmanlı Devleti bu aşiretleri kontrolde zaman zaman sorunlarla karşılaşmışsa da bu nüfus aynı zamanda hem bu devletlerin hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde kurucu unsur ve devlet otoritesinin de önemli gücü olmuştur (Barkan, 1995:547). Anadolu, Türkler tarafından yurt edildiği günden beri Avşar, Bayat, Bayındır, Çepni, Kınık, Salur gibi çeşitli Türk boylarının yaşamını idame ettirdiği bir coğrafyadır. Bu Türk boylarından çoğu bugün Anadolu'da hâlen varlığını sürdürmektedir. Oğuzeli de Türk boylarından yoğun bir göç almıştır ve bu boylar Avşar, Barak, Bayat, Bayındır, Beydili, Bügdüz, Cerit, Döğer, Çepni, Karkın, Karakeçili, Kınık, Kızık, Yazır boylarıdır.

1.3. Ağız Araştırmalarının Tarihi ve Ağız Araştırmalarında Güneydoğu İlleri

Ağız araştırmalarının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu süreçte bilimsel ölçütlere dayalı belli başlı sınıflandırmalar yapılmıştır.

Banguoğlu Anadolu ağızlarını; 1. Güney Batı ağızları, 2. Orta Anadolu ağızları, 3. Doğu ağızları, 4. Kuzey Doğu Karadeniz ağızları, 5. Rumeli ağızları, 6. Güney Doğu ağızları, 7. Kastamonu'ya, Karamanlı ve başka boylara mahsus ağızlar olmak üzere yedi ayrı bölgeye ayırır (Banguoğlu, 1977:132-133).

Karahan, fonetik, morfolojik ve sentaktik ölçütleri göz önünde bulundurarak Anadolu ağızlarını Doğu Grubu, Kuzeydoğu Grubu ve Batı Grubu olmak üzere üç ana ağız bölgesi şeklinde sınıflandırmıştır (Karahan, 2014:2-53).

⁴ "Bir başka rivayette iskân edilen Türkmenlerin yaşayış, konuşma, inançları hakkında Anadolu halkından şikayetler üzerine Türkmenler üzerine yürüten Kadioğlu Yusuf Paşa onların yaşantılarına yerinde vakıf olur. Türkmen reislerini de alarak Padişaha bu kişilerin gayet güzel ve fasih bir lisanla Türkçe konuştuklarını ve bu bakımdan dillerinin Beydili olduğunu, diyanetlerinin de İslam olduğunu, asabi ve seci, mehip bir millet olup sebat ve istikamet sahibi olduklarını bildirmiştir. Bu malumat üzerine padişah bunların diledikleri yerlerde oturmalarına emir verir. Bu olay üzerine devletin, Türkmen'i tebaalık'a kabulüne karar verilip Türkmen'e Beydili unvanı verildiği rivayet edilir." (Şahin, 1962:23-25).

⁵ XVII. yüzyıl sonlarında Horasan bölgesinden önce Erzurum'a sonra Yozgat'a buradan da Gaziantep ve civarına geldikleri; Beydili boyuna mensup olmakla birlikte bölgedeki diğer Türkmen grupların onları Türkmen saymadıkları dile getirilmektedir (Tanyol, 1952; Tanyol 1953; Tanyol 1954'ten akt. Şahin, 2022:55).

Fonetik, morfolojik ve sentaktik ölçütler yanında yerleşim birimi adları, coğrafi yön ve bölge adları, boy, soy ve oymak adları ve dil özelliklerine göre de ağız tasnifleri yapılmıştır (Kunos, Caferoğlu, Karahan). Fakat dil tasniflerinde yerleşim birimleri, coğrafi yer ve yönler, kesin belirleyici, ayırıcı ölçüt olamamakla birlikte bu adlarla temsil edilen ağızlar esas itibariyle bir kısım dil özelliklerine dayanmaktadır (Buran, 2011:47).

Türkiye Türkçesi ağızları tasnifinde ana dili Türkçe olmayan, iki dilli kişilerden yapılan derlemelerin de art zamanlı ve eş zamanlı kullanım bağlamında önemi vardır. Burada da yine belirleyici olması gereken yerleşim birimleri değil dil özellikleridir. Ağız bölgeleri adlandırılırken de daha çok bu özellikler temelinde adlandırılmalıdır (Buran, 2011:54).

Bölgesel tasnifler, genel tasniflere malzeme oluşturması bakımından son derece önemlidir. Özellikle bölgesel tasnifler, bir ağız bölgesini, bütün olarak ele aldıkları için, kullanılan ölçütler ve çizilen sınırlar bakımından genel tasniflerin sağlam bir biçimde ortaya çıkmasına yardım edebilirler. Bölgesel tasniflerde kullanılan ölçütler, genel tasnifler için de geçerli olduğu için, Hayashi'nin "Anadolu ağızlarının coğrafi dağılımı üzerine bir deneme çalışması" adlı bildirisinde ve Ercilasun'un "Doğu Anadolu ağızlarının sınıflandırılması" adlı makalesinde kullanılan ölçütleri diyalektoloji çalışmaları için önemli ölçütlerdir. Hayashi, belli ses özelliklerinin harita üzerindeki dağılımlarını gösterirken Ercilasun, özellikle kullandığı ölçütlerle Doğu Anadolu ağızları ile Batı grubu ağızlarının sınırlarını tespit etmiştir (Buran, 2011:52).

Caferoğlu, Gaziantep yöresinde üç ağız bölgesi bulunduğu hükmederek derlediği metinleri "merkez, Kilis ve yöresi, Türkmen uruğu ağızı" olmak üzere üç alt gruba ayırmıştır (Caferoğlu, 1995:XII).

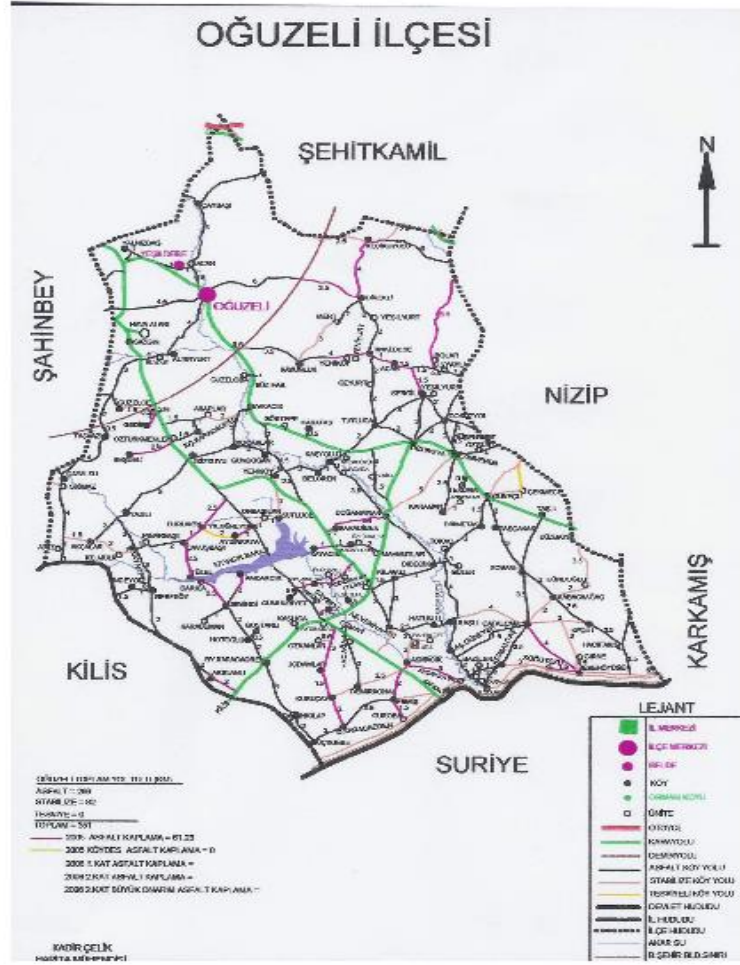
Caferoğlu, 1946 yılında yaptığı ve dokuz ağız bölgesine ayırdığı Anadolu ağızları içinde, yöre ağızına, altıncı sırada "Gaziantep (ve güney sınır ağızları) bölgesi" başlığıyla yer vermiştir (Caferoğlu, 1946:565). Caferoğlu, 1959 yılında başka bir Anadolu ağızları tasnifinde ise, yine altıncı sırada "Güneydoğu ağızları (Gaziantep, Adana, Antalya ve civarı)" başlığı altında yöre ağızını Güneydoğu ağızları içinde göstermiştir (Caferoğlu, 1959:239).

Banguoğlu Güneydoğu Anadolu ağızları arasında Gaziantep ağızına ayrı bir bölüm açarak bu ağız bölgesinin önemine şöyle dikkati çeker: "Güneydoğu Anadolu ağızları yer yer epey farklı görünürler. Burada en çok Gaziantep ağızı bölgesinde komşu yabancı dilin, Arapçanın-Türk ses sistemi üzerindeki- bazı etkileri kulağa çarpar. Kimi kalın seslilerin ve artdamak sesdeşlerinin yer yer boğaz seslerine dönmüş oldukları görülür: ayak > 'ayaq, takım > dalm, akşam > 'aşam., kalktı > qaqtı, meşgul > meşğul, kıkırdak > ğaxırdaq gibi" (Banguoğlu, 1977:133).

Karahan'ın çalışmasına Gaziantep ağızı açısından baktığımızda, yöre ağızının Anadolu ağızları içindeki yerinin belirlenmesinin ötesinde başka, önemli tespitlerin de bulunduğunu görürüz. Karahan'ın sınıflandırmasına göre, Gaziantep ağızı, kendi içinde dokuz alt gruba ayrılan Batı Grubu ağızları içinde, Tarsus (Mersin), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Urfa) ağızları ile birlikte yedinci alt grupta yer alır. Karahan'ın Batı Grubu ağızları ile ilgili olarak önemli bir tespiti de, Batı Grubu ağızlarının kuruluşunda 24 Oğuz boyu içinde özellikle Kınık, Salur ve Avşar boyunun, Malatya, Tunceli ve Elâziğ yöreleriyle birlikte Gaziantep yöresinde meskûn olup bu yörelerin ağız özelliklerinde etkisi olduğudur. Karahan'a göre, Anadolu toprakları üzerinde en geniş alana yayılmış olan Batı Grubu ağızları, doğuda Kuzeydoğu Grubu ve Doğu Grubu ağızları ile kuşatılmış olup, bölgenin sınırları kuzeydoğuda Giresun'dan başlar, Sivas, Malatya, Adıyaman, Halfeti ve Birecik'i (Urfa) içine alarak güneyde Suriye sınırına ulaşır. Marmara Denizi, bu ağız bölgesinin kuzeybatıdaki tabii sınırınıdır. Karahan, Batı Grubu ağızlarının temel özelliklerinin, bölgenin kuzeydoğusunda, Kuzeydoğu Grubu ağızlarının etkisiyle, doğuda da Doğu Grubu ağızlarının etkisiyle zayıfladığından, dolayısıyla Kuzeydoğu ve Doğu Grubu ağızlarına komşu olan yörelerdeki ağızların bölgeler

arası geçişi sağlayan köprü ağızlar olduğundan söz eder (Karahan, 2014:114-117). Bu tespit, konumuz açısından son derece önemlidir. Zira, baskın ses ve şekil bilgisi özellikleriyle bir Batı Grubu ağzı olan Oğuzeli yöresi ağzı, dil coğrafyası açısından bakıldığında Batı Grubu ağızları ile Doğu Grubu ağızları arasında kalmakta, dolayısıyla bir geçiş bölgesi ağzı özellikleri de taşımaktadır. Aşağıda da belirtileceği üzere, Doğu Grubu ağızlarından başka birçok bakımdan Azerbaycan Türkçesi ile birleşen özellikler de taşımaktadır. Yörenin genel olarak Türkmen olması sebebiyle de, Oğuzeli ağzının söz konusu Türkmen/Oğuz unsurlarının meskûn bulunduğu Orta Anadolu'dan Batı Anadolu'ya uzanan birçok Anadolu ağzı ile ortaklıklar sunduğu görülmektedir.

Tarihî gelişim süreci neticesinde Suriye, İran, Irak ve Anadolu'yu da içine alan bölgede temelde Oğuz Türkçesi etkili olmuştur. Bölgedeki göç dalgasına 12-13. yüzyıllarda dâhil olan Kıpçakların, Arapça ve Farsça karşısında Türkçenin bölgede güçlü konuma geçmesinde önemli bir rol oynayan Memluk hâkimiyetinin etkisiyle zaman içerisinde Oğuzca ve Kıpçakça unsurların karışıp kaynaştığı bir tablo ortaya çıkmıştır. Ancak sonraki yüzyıllarda Oğuzca unsurların baskın çıkmasıyla bölge ağızlarında Kıpçakça unsurlar gittikçe azalmıştır. Bu karışık gibi görünen dil yapısının Oğuz Türkçesine dayanan bir yazı diline dönüşümü yaklaşık olarak 14. yüzyıldadır (Korkmaz, 2013:75-76). Oğuzca'nın 15. yüzyılda iki yönlü bir değişim ve gelişim gösterdiği görülür. Bir yandan yazı dili durumundaki Osmanlı Türkçesi ortaya çıkmış; diğer yandan yazı dilinin baskısından uzakta, konuşma diline, farklı ağız yapılarına dayanan Türkiye Türkçesi ağızları ile Oğuz dışı başka Türk boyları ve farklı dillerin etkisi altında Azerbaycan Türkçesiyle ağızları oluşmuştur (Korkmaz 2013:136-137). 16. yüzyıla kadar Eski Anadolu Türkçesine has özellikleri koruyan Azerbaycan Türkçesi, bu yüzyıldan sonra Doğu Anadolu, İran ve Irak'ta güçlü bir devlet kurmuş olan Akkoyunluların etnik yapısını oluşturan Bayındır boy ağzından, diğer Oğuz boylarının ve kuzeyden gelen Kıpçak Türklerinin ağız özelliklerinden etkilenmiştir. Bundan kaynaklı olarak sonraki yüzyıllarda özellikle Güney Azerbaycan, İran, Irak ve hatta Suriye Türkmen ağızlarında bazı ses ve şekil özellikleri ortaklıklarına rastlamak mümkündür. Hatta Zeynep Korkmaz (2013:178-179, 188-192), Türkiye Türkçesi Temelinde Oğuz Türkçesinin Gelişimi'ne dair yazdığı eserinde Suriye ve Irak Türkmen Türkçesi ağızlarının, Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan Türkçesi arasında bir yapıya sahip olduğunu; Suriye Türkmenlerinin ağızlarının Türkiye Türkçesi ile Irak Türkmenleri ağızlarıyla ortaklıklar taşıdığını söyler. Özetle bu bölgelerde Anadolu ağızları ile ortak Oğuzca unsurlar yaygın olarak görülmekle, başka bir deyişle ağız yapılarının esasını Oğuzca unsurlar oluşturmakla birlikte zaman zaman başka boyların ağızlarından izlere de rastlanmaktadır. Anadolu ağızlarının oluşumunda başlıca rolü oynayan Oğuz boylarını Korkmaz (1995:179-187), Avşar, Kınık, Salur, Bayat, Çepni, Bayındır gibi boylar olarak belirlemiş ve ağızların oluşumunda Avşar, Salur, Kınık boy ağızlarının etkilerini ses ve şekil bilgisi verileriyle ortaya koymuştur (Arslan-Erol: 2015:145-146).

2. Bulgular

Oğuzeli ve Yöresi Ağız Özellikleriyle Oğuz-Türkmen Özelliklerinin Karşılaştırılması

1. Oğuzların büyük bir çoğunluğu ilk hecede kapalı [è] sesini benimsemişlerdir. Kapalı e [è] ünlüsü ön, iç ve son seste anlam ayırıcı bir ünlü olarak kullanılmaktadır. Oğuzeli yöresi ağızlarının tamamında kapalı [è] sesi yaygın kullanılmaktadır.
2. Oğuzeli yöresi ağızlarında en belirgin karakteristik seslerinden biri hırıltılı /h/ sesidir.
3. Oğuzeli yöresi ağızlarında Oğuz-Türkmen lehçelerinde b>m değişmesi /b/ yönünde görülmektedir.
4. Oğuzeli yöresi ağızlarında ön seste t->d- değişmesi vardır.
5. Oğuzcada görülen kelime başında /h-/ ilişmesi Oğuzeli yöresi ağızında da mevcuttur (bk. Korkmaz, 1972:433-446).

Avşar Boyunun Dil Özellikleriyle Oğuzeli ve Yöresi Ağız Özelliklerinin Karşılaştırılması

1. Kelimelerin iç ve son seslerindeki patlayıcı, tonsuz, damak /-k-/ , /-k/ ünsüzleri boğumlanma bakımından geriye kayarak sızıcı, tonlu gırtlak /-h-/ , /-h/ ünsüzüne dönüşmüştür: “bahıt”, “bahdih”, “yazdıh” gibi.

2. İki ünlü arasında bulunan ñ, g y, ğ damak ve yanak ünsüzleri hece kaynaşması ile eriyip kaybolarak yanlarındaki ünlüleri uzatmışlardır: “*bā*” *bana*, “*sā*” *sana*, “*sevi*”, *seviyor* gibi.
3. “*eyle*”, “*beyle*” örneklerinde de görüldüğü üzere, yuvarlak ünlülerdeki düzleşme, /y/ ünsüzünün erimesi ve hece kaynaşması olaylarının kuvvetli olması sebebiyle bu boydan gelme ağızlarda şimdiki zaman eki -(i)yor, ya düzleşip diftonglaşarak -(i)y, -(i)y şeklini almış veyahut da büsbütün ünlüleşerek uzun bir /-ī/, /-i/ sesine dönüşmüştür. Bu ek, kişi ekleri olarak çekimlendiğinde şu şekillere girer: “*geliyim*” geliyorum, “*geliyiñ*” geliyorsun, “*geliy*” geliyor, “*geliyik*” geliyoruz, “*geliyiñiz*” geliyorsunuz, “*geliyeler*” geliyorlar; “*gedim*”, “*gedin*”, “*gedi*”, “*gedik*”, “*gediñiz*”, “*gediler*”; olumsuzunda “*bilmim*”, “*bilmiñ*” vb.
4. Çekimli fiillerde kullanılan 1. şahıs eki -m'dir. “*yaptı-m*”.
5. Kurallı olarak değil, fakat sporadik/münferit olarak /r/ ve /l/ ünsüzlerinin düştüğü görülür. Bu ünsüzler daha çok boğumlanma bakımından zayıflamış olan /r/ ve /l/ sesleri durumundadır. Öyle sanıyoruz ki bu ünsüzlerin boğumlanmalarının zayıflama veya düşmelerinde Kınık boyu ağızlarının etkisi olmuştur. “*ali*”, “*bitiridik*”, “*ğızdırdız*” gibi.
6. Oğuzeli ve yöresi ağızlarında r>l değişmesi vardır. “*başladallal*” başladırılar.
7. Geniş zamanın olumsuz şekli 1. şahısta da -maz, -mez eki ile kurulur: *vermezic*, *almazıcık*, *yapmazıcık/g*, *ğetmezic*, *demezic/g* (Kök, 1995: 69; Arslan-Erol, 2019: 159).

Kınık Boyunun Dil Özellikleriyle Oğuzeli ve Yöresi Ağız Özelliklerinin Karşılaştırılması

1. Eski Türkçedeki nazal ñ sesi Oğuzeli yöresinde yaygın olarak kullanılmaktadır.
2. Şimdiki zaman eki -yor biçim biriminde /-r/ sesi genelde düşmektedir. Çekim -(i)y/-(i)y şeklinde olmaktadır.
3. Eski Türkçedeki kelime başı /k-/ ve /k-/ tonsuz damak sesleri tonlularak g- ve g- 'ye dönüşmüştür: *ğara*, *ğarpız*, *ğoyın*, *ğuzı*, *ğurt*, gibi
4. Belirli ünsüzlerin etkisi ile ünlü incelemeleri meydana gelmiştir: *hāste* gibi (Kök, 1995: 69; Arslan-Erol, 2019: 160).

Salur Boyunun Dil Özellikleriyle Oğuzeli ve Yöresi Ağız Özelliklerinin Karşılaştırılması

1. Kelime başında b->p- değişmesi nadirdir. “*poz-*” bozmak, “*pıçak*” bıçak gibi. Bu değişim sporadik olarak /d-/ ve /g-/ ünsüzünde de görülür: *dünya* > *tünya* gibi.
2. Kelime başlarındaki tonsuz artdamak /k-/ ünsüzleri patlayıcı tonlu gırtlak /ğ-/ ünsüzüne döner: *ğız*, *ğavga*, *ğal-*, *ğorhu* gibi.
3. Kelime başındaki kuvvetli vurgular ve uzunluklar Oğuzeli yöresinde görülmektedir: *virrik*, *ekerik*, *çekmiş* gibi.
4. Yönelme hâli eki ile birlikte kullanılan sınırlama görevindeki kadar edatı yerine, eski tegin edatından çıkmış ve hece kaynaşmasına uğramış +dan / +den eki kullanılır.
5. Yuvarlak ince ünlüler yanında bulunan g, k, ğ damak ünsüzleri, yanlarında bulunan bu ince yuvarlak ünlüleri kalınlaştırır ve orta boğumlanmalı yarı kalın ünlüler meydana gelir: *köpeg*, *gözel*, *kömbe*, *düğün*, *gúwe*, *górümce*, *kotú* gibi.
6. Çekimli fiillerde 1. Teklik Şahıs -m'dir. Çokluk ekinin /-k/ ve /-h/ olmasına da rastlanır (ancak yaygın değildir). *yaparık*, *biliyim* (Kök, 1995:69; Arslan-Erol, 2019:161).

Kıpçak Dil Özellikleriyle Oğuzeli Yöresi Ağzlarının Karşılaştırılması

1. Geniş ünlülerin daralması Oğuzeli yöresi ağzlarında görülmektedir.
2. Batı grubu ağzlarında etkili olan bir diğer unsur ise Kıpçaklar ve onların dilde bıraktıkları izlerdir. $\tilde{n}>y$, $g>v$, $s>h$, $y>c$ ve $\mathring{s}>s$ gibi ses değişimleri Oğuzeli yöresi ağzlarında görülen Kıpçakça özelliklerdir. Kıpçakça bir özellik olan $\tilde{n}>y$ ve $s>h$ değişimi görülmektedir.
3. Damaksıl $\tilde{n}$ bazı örneklerde korunduğu görülürken; teklik ve çokluk ikinci şahıs iyelik ve şahıs eklerinde genellikle $-\tilde{n} > -y$ değişimi görülmektedir. Yapılan çalışmalara göre bu ses değişimi, Kıpçak Türkçesi özelliği olarak kabul edilmektedir. Türk dilinde görülen genel bir ses değişimi de olarak da kabul edebiliriz.

Oğuzeli yöresi ağzlarında Oğuz/Türkmen özelliklerinin tamamı vardır. Bunun yanında Aşar, Kınık, Kıpçak ve Salur özellikleri de tespit edilmiştir. Bu dört boyun ortak özellikleri Oğuzeli yöresi ağzlarında yaygın olarak görülür.

Oğuzeli Yöresi Ağzların Karakteristik Özellikleri

1. Oğuzeli yöresi ağzlarının tamamında kapalı /è/ ve geniz /ŋ/ sesleri kullanılır.
2. Ön seste ı-/ i- türemesine alıntı sözcüklerde sıklıkla rastlanır.
3. Ünlü düşmesinden meydana gelen uzunluklar dışında, kelimelerin ilk hecelerinde aslî ünlü uzunlukları ile ilgili uzun ünlüler vardır.
4. İlk hecede Kınık boyunda olduğu gibi aslî ünlü uzunlukları görülür.
5. /y/ ve /ş/ ünsüzlerinin etkisi ile ünlü daralmasına rastlanır. *görmüye, tarlıya, bakçıya*.
6. Standart yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalan bazı sözcükler Oğuzeli yöresi ağzlarında uyuma girer: *tavıg, yağmur*.
7. Tonsuz /ç/ ünsüzü aslî biçimini korur: *gelinçi, gınaçı, davılçı*.
8. /ç/'nin sızıcılaşarak /ş/'ye dönüşmesi sıklıkla görülür: *aşdım, geşdim*.
9. ç>ş değişimi söz başı, söz içi ve sonunda görülür: *şorba, aşım, kazanış*.
10. $rl>ll$ benzeşmesi geniş zaman kipinin çokluk 3. şahıs çekiminde yaygın olarak görülür: *yapallar, bakallar, seveler*.
11. $nl>nn$ değişimi yaygındır: *balcannan, bunnar, onnar*.
12. Oğuzeli yöresi ağzlarında metatez (göçüşme) vardır: *körpü, arvad*.
13. Kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumu yazı dilinden daha ileridir: *çapıt, ezen, süleymen*.
14. “Bu” işaret zamirine çoklukla +lar, +ler eklendiğinde zamir /n/'sinin etkisi ile ilerleyici benzeşme görülür: “*bunnar*”. Kimi zaman $l>d'$ ye dönüşür: “*bundar*”. Aynı ses olayı dönüşlülük zamirinin çekime girmesi ile de görülür: “*genneri*”.
15. Şimdiki zaman eki – (ı) yor: Oğuzeli yöresi ağzlarında ekin başındaki /y-/ ünsüzü korunurken ünlüsü dar-düz ünlü hâline gelmekte ve sonundaki /-r/ ünsüzü düşürülmektedir. I. şahıs -ym/iym; II. şahıs -yn/-ysin; III. şahıs -y/-ıy/-iy/-yi; I. çokluk -yık/-yık, ağzılarda II. teklik şahıs gibi kullanılmaktadır. III. çokluk şahıs -yler (Aksoy, 1945a:156; Karahan, 2014: 144-145, Arslan Erol, 2018:141).
16. I. tip şahıs eklerinde ve II. tip şahıs eklerinde, I. çokluk şahıs için standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak olarak /-k/, /-k/, /-h/ eki kullanılır: *bilmişik, verək, alah, satah, alarık, yaparık, yaparık*.
17. Azerbaycan Türkçesinde görülen ünsüz tonlulaşması Oğuzeli yöresi ağzlarında ön, iç ve son seste sıklıkla görülür: *duz, davar, gan, ahşam, egsig, bulid, tavıg*.

18. Görülen geçmiş zaman kip eki Oğuzeli yöresi ağızlarında tonlu olup düzenli olarak -dı, -di, -du, -dü'dür: *getdim, düşdüm*.

19. Anlatılan geçmiş zamanın 3. teklik şahıs çekiminde -mış/-miş, -muş/-müş yanında -ık/-ik/-ih/-uk/-ük şekli de kullanılır: *çalınık, çarpılıh, dikilik, yolunuk, sökülük*. Adana, Hatay, Gaziantep ve Kahramanmaraş ağızlarında yaygın bir şekilde kullanılan -ık/-ik/-ih/-uk/-ük anlatılan geçmiş zaman eki Oğuzeli yöresi ağızlarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu özellik bölgenin Türkmen iskânlarında geçiş bölgesi özelliğinden kaynaklanmakta ve yöre ağızlarını Adana, Kahramanmaraş ve Hatay ağızlarına da bağlamaktadır.

20. Eski Türkçedeki -kına/-kine pekiştirme edatı, çekimli fiiller yanında olduğu gibi devam eder: "yapmış kine" yap kine, yap ki; "baksa kine", bak kine, bak ki gibi.

21. Eski Oğuz Türkçesinde XV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan kimi (<< kib+i) biçimi görülür.

22. Fiil çekiminde kullanılan I. çoğul kişi eki olan -Iz yerine çoğu zaman -k/-Ik eki kullanılmaktadır: *alırık, satırık*.

23. Standart Türkiye Türkçesinde +(y)IA şeklinde kullanılan vasıta hâli eki, Oğuzeli yöresi ağızlarında ünsüz benzeşmesi hadisesi sonucunda +dan/ +den/; +tan/ +ten; +nAn biçiminde kullanılmaktadır. Bu durum Oğuzeli yöresinin Türkmen iskânlarının geçiş güzergahı olmasından kaynaklanmaktadır.

24. Oğuzeli, Suriye ile komşu olduğu için (ayn sesi), /h/ ve /ħ/ seslerinde Arapça etkisini göstermektedir. Eski Türkçede kelime başında /t-/ , /k-/ ünsüzleri, Türkiye Türkçesinde /d-/ , /g-/ ünsüzleri kullanılmaktadır.

25. Oğuzeli yöresi ağızlarında aynı zamanda öyle, böyle kelimelerinin ele, bele şeklinde kullanılması, arka damak ünsüzü /k/’nın kelime köklerinde ve eklerde /h/ sesiyle kullanılmasından dolayı da Doğu grubu ağızları ile bağlantı kurulmaktadır.

26. Çift dudak ünsüzü /w/, gırtlak ünsüzü /ħ/, gırtlak patlayıcısı /ʔ/ (hemze), gırtlak sızıcısı /ʕ/ (ayın), ve çok vuruşlu /ř/ seslerinin yoğun olarak kullanılması Arapçanın Oğuzeli yöresi ağızları üzerindeki etkisinin en bariz belirtisidir.

27. Oğuzeli yöresi ağızlarında Arapçadan alınma kelimelerdeki /ɛ/ sesine ve gırtlaksız biçimine karşılık olarak /a/, /e/, /i/, /ı/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin kullanıldığı görülmektedir.

28. Oğuzeli yöresi ağızlarında tarihî alanda yaygın görülen bir özellik olan ilerleyici benzeşme yaygın olarak görülür: *aħrat, ataş, abdaz, tarih, şıhannar*.

29. Oğuzeli yöresi ağızlarında /r/ ve /l/ ile başlayan alıntı sözcüklerin önünde düzenli bir şekilde ünlü türemesi görülür: *arahı, ırāħmatlıħ, ırızħı, urus, üleş*.

30. Oğuzeli yöresi ağızlarında, Batı grubu ağızlarında yaygın görülen ön seste k->g-, k->ğ- ve t->d- ses değişmesi bölge ağızında düzenli bir şekilde görülmektedir: *gemik, ğuri, ğızamıĝ, ğarı, dadlı, depik*.

31. Batı grubu Türk ağızlarının en karakteristik özelliklerinden olan ünsüz ötümlüleşmesi Oğuzeli yöresi ağızlarında da yaygındır: k->g- *gendisi, ğişi, ğimi*; k->g- *guzu, gurban, guytu, guyrık*; p->b- *bekmez, bazar, bahalı*; t->d- *darak, dezze, dabanca*.

32. Arka ve orta damak ünsüzü /ñ/ (geniz n’si) bölge ağızında korunmaktadır: *baña, saña, deñişik*.

33. Batı Grubu ağızlarında görülen hece kaynaşması daha çok y, l, ğ ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelmektedir. Oğuzeli yöresi ağızlarında tespit edilen hece kaynaşmalarının y ve ğ ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıktığı görülmektedir: *aşşā, yanımda*.

34. Oğuzeli yöresi ağızlarında c, ç, ş ve y ünsüzleri, inceltici etkisi olduğu için, yanında yer alan kalın ünlüleri inceltir: *ħeyir, atyin, ğilmiy*.

35. Oğuzeli yöresi ağız bölgesinin belirgin ses özelliklerinden biri de titrekliliğini yitirmiş /r/ ünsüzüdür. Bu ünsüz, genellikle *bir* kelimesinin söyleyişinde duyulmakla birlikte az sayıda başka örneklerde de görülmüştür.

36. Teklik I. ve II. kişi zamirlerinin yaklaşma hâli çekiminin Oğuzeli yöresi ağızlarında *saña*, *baña* şeklinde kullanımı daha yaygındır.

37. Eski Türkçede kelime başında /t-/ ,/k-/ ünsüzleri, Türkiye Türkçesinde /d-/ ,/g-/ ünsüzleri kullanılmaktadır. Yapılan ağız çalışmalarında bu ünsüzler t-> d-, k-> g- ses değişmesi şeklinde incelenmektedir. Bu ses değişmelerine verilen örnekler kelimelerin asıl şekilleridir. Bundan dolayı bu tür ses değişmelerinin birer ses değişmesi mi yoksa Eski Türkçedeki şeklini koruduğu yönünde bir eğilimi mi olduğu, üzerinde durulması gereken bir konudur; çünkü Anadolu'ya Orta Asya'dan birçok Türk boyu göç etmiştir (Soyyigit, 2012: 80-85). Soyyigit'in bu tespiti son derece önemli bir tespittir. Bölge tarihî süreç içerisinde Türk boylarının iskân hareketlerinin yoğun olduğu bir yerdir. Değişik zamanlarda farklı Türk boyları yörede meskûn olsa da demografik olarak her zaman baskın bir şekilde varlığını devam ettirmiştir.

38. Eski Türkçede *sub* olan Batı Türkçesinde son ses ünsüzünü yitirerek su biçimine girmiş olan sözcük, Oğuzeli Yöresi ağızlarında yaygın olarak “*suy*” biçimindedir.

39. Tane/tana kelimesi de kendisinden önce gelen kelimenin son hece ünlüsüne uyma eğilimi gösterir: *bir tene*, *üş tene*, *dört tene*, *altı tana*, *doğuz tana*, *on tana* vb.

40. Oğuzeli yöresi ağızlarında, değil edatı, *del*, *dël* şeklinde söylenir.

3. Değerlendirme

Oğuzeli yöresi ağızlarının tasnifi üzerine düşünceler adlı bu çalışmada, ağız özellikleri tespiti yapılırken art ve eş zamanlı bazı ölçütler hem de ağız bölgesinin dayandığı tarihî temellerin eş zamanlı kullanım özellikleri (Buran, 2011:54) açısından öncelikle bölgenin tarihî ve coğrafyası dikkate alınmıştır. Türklerin, bölgeye ne zaman hangi yıllarda hangi yollarla geldiği tarihi kaynak ve belgelerle tespit edilmiştir. Bölge üzerine yapılan belgeye dayalı tarih çalışmaları (Refik, 1989; Ceyhan, 1999; Sevim, 2000; Çınar, 2000; Çelikdemir, 2003a, 2003b, 2003c; Güldiken 2007; Koçak, 2010; Erdoğan-Özünü, 2011; Türkay, 2012; Bilici, 2018; Akgündüz, 2019); ağız malzemesine dayalı dil çalışmaları (Aksoy, 1945a, 1945b, 1946; Gül, 1993,1999; Kök, 1995; Günşen, 2009; Şimşek, 2010; Erol, 2012; Arslan-Erol, 2009, 2015, 2018, 2019; Mahmoud, 2013; Soyyigit, 2012, 2022; Yıldırım, 2008, 2019); toponim ve etnotoponim çalışmaları (İnan, 1940; Özbaş, 1958; Güzelbey, 1984a, 1984b, 1987; Özdeğer, 1988; Işıkhân, 2008; Parlak, 2014; Kalkan, 2014; Şahin, 2022) ve 22/23 Ekim 1950 nüfus sayım defterlerinde geçen toponimlerden hareketle Oğuzeli yöresi ağızları dillik ölçütler yanında, tarih, coğrafya, toponim ve etnotoponim çalışmaları da dikkate alınarak değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Bu değerlendirme sonucunda; Oğuzeli Yöresi ağızlarının, köprü ağızı özelliği taşıyan Batı grubu ağızları içerisinde VII. alt gruba ait olduğu sonucuna varılmıştır.

4. Sonuç

Ağız özellikleri tasnifinde şüphesiz ki genel geçer kural, ses bilgisi ölçütleri, şekil bilgisi ölçütleri, söz varlığı ölçütleri, söz dizimi ölçütleri ve vurgu ölçütlerinden oluşan dillik malzemeye dayalı ölçütlerdir. Fakat tek başına dil malzemesine dayalı ölçütler bizi her zaman doğru yola götürmeyebilir. Dil özellikleri belirleyici ölçütler olsa da bölgenin yerleşim tarihi, yer adları ve boylarını da dikkate alarak sınıflandırma yapmak daha doğru sonuçlar verecektir. Türkmen guruplarının XI. yüzyıldan itibaren Suriye'nin kuzeyine gelmeye başlamaları ve bu gelişlerin XVII. yüzyıla kadar kesintisiz devam etmesi ve bölgenin yüzyıllar boyunca Türkmenlerin hâkimiyetinde kalmış olmasından dolayı bölge sakinlerinin büyük çoğunluğu

ağırlıklı olarak Oğuz Türklerinden oluşmaktadır. Bölgenin Türk iskânlarında geçiş güzergâhı olarak kullanılması, Türk etnisitesinin konar göçer özelliğinden ve devletin güvenlik kaygısından dolayı Oğuz/Türkmenlerin sürekli yer değiştirmesi, bölge ağzına geçiş dili (köprü ağzı) özelliği vermiştir. Ticaret, hayvancılık ve güvenlik kaygısı ile Türkler mukim olarak uzun süre aynı bölgede meskûn olmamıştır. Oğuz/Türkmenlerin müesses nizam ve statüko ile olan inişli çıkışlı ilişkileri, onları bazen gönüllü bazen de zorunlu göçe/iskâna tabii kılmıştır. XVIII. yüzyıldan sonra devlet tarafından Arap aşiretlerine karşı güvenlik koridoru oluşturmak için Sacır boyunda su basar köylerde meskûn edilmiş Türkler, hayvancılığın yanında tarım ve ziraat faaliyetlerine de başlamışlardır. Oğuzeli yöresi, Türklerin Anadolu'yu yurt tutmasından itibaren Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim alanıdır. Oğuzeli Yöresi, XVIII. yüzyıldan sonra tarım ve ziraat faaliyetleri dolayısı ile Türk boylarının kalıcı yurdu hâline gelmiştir. Tarih boyunca demografik Türk nüfusu siyasî tercihlerle şekillenmiştir. Stratejik geçiş bölgesi olan Oğuzeli yöresi Türk nüfusu için her zaman güvenli bir yer konumundadır. XX. yüzyılda sunî sınırlarla oluşturulan güney/kuzey bölgesi bölünmesi Türkmen/Oğuz boylarının zengin kültür varlığını engelleyememiştir. Tarih boyunca bölgede sürekli yer değiştiren Türk varlığının birliği Suriye'de meydana gelen iç karışıklıktan fazlası ile etkilenmiştir. Tarihin/talihinin tüm oyununa karşı direnen Türkmen/Oğuz boyları tarihî Türk yurdunda yurt tutarak dil ve kültürlerini yaşamaya devam etmektedirler.

Kaynaklar

- Aksoy, Ö. A. (1945a). *Gaziantep Ağzı I*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1945b). *Gaziantep Ağzı II*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1946). *Gaziantep Ağzı III*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Alkaya, E. (2018). Gaziantep Ağzı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu*. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 23, s. 1361-1384.
- Banguoğlu, T. (1977). Anadolu (ve Rumeli) Ağızları. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi I*. İstanbul: Dergâh, s. 132-134.
- Barkan, Ö. L. (1955). *Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*. İstanbul: İktisat Fakültesi Mecmuası.
- Bilici, A. (2018). *135 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1205-1207/ M.1790-1792.S.1-204)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Buran, A. (1996). -Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı. *TDAY-Belleten*, Y. 1996, s. 11-18.
- Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, Y.6, S.1, s. 41-54.
- Caferoğlu, A. (1946). Anadolu Diyalektolojisine Dair Bir Deneme. *Türk Dili Belleten*, S. 67, s. 561-568.
- Caferoğlu, A. (1959). *Die Anatolischen und Rumelischen Dialekte*. Philologiae Turcicae Fundamenta I. (Haz. Dery J; Grönbech, K.; Scheel H., Togan, Z. V.). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, s. 239-260.
- Caferoğlu, A. (1995). *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: TDK.
- Ceyhan, E. (1999). *Gaziantep Tarihi (Gaziantep'in Siyasi, Toplumsal Eğitim Tarihi)*. Gaziantep: Gaziyurt Matbaası.

Çay, A. (1990). Doğu ve Güneydoğu Türkmen Aşiretlerinin Kültürel Yapısı, *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Çelikdemir, M. (2003a). Rakka İskânından Firar Eden Bazı Aşiretlerin Eşkiyalık Faaliyetleri ve Bunu Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler. *Güneyde Kültür Dergisi*, Y.14, S. 137.

Çelikdemir, M. (2003b). Osmanlı Devleti'nin Aşiretleri Rakka'ya İskân Etmek İstemesindeki Temel Sebepler, *TDA*, S. 143.

Çelikdemir, M. (2003c). Osmanlı Devleti'nin Rakka İskân Politikasında Önemli Bir Kaynak: Mühimme Defterleri, *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi I. Orta Doğu Semineri*, Elazığ.

Çetintürk, S. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda Yürük Sınıfının Hukuki Statüleri. *D.T.C.F. Dergisi*, Y. 11, S. 1, s. 114.

Ercilasun, A. B. (1985). Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan*, s. 219-223.

Erol, M. (2012). *Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması*. Ankara: Grafiker.

Erol, Arslan, H. (2009). Suriye Colan (Golan) Türkmenleri Ağzı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Y. 6, S.4, s. 40-63.

Erol, Arslan, H. (2015). Kilis Ağızlarında Şimdiki Zaman. *Mediterranean Journal of Humanities*, Y. 2015, S.2, s. 51-59.

Erol, Arslan, H. (2018). *Kilis İli Ağızları*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.

Erol, Arslan, H. (2019). Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmalarında Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Yeri ve Önemi. V. *Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, s.153-162.

Gül, R. (1993). *Kilis Merkez ve Köyleri Ağızları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Gül, R. (1999). *Gaziantep Barakları Ağzı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Güllü, R. E. (2010). *Antep Ermenileri-Sosyal Kültürel ve Siyasî Hayat*. İstanbul: Kültür Sanat.

Güldiken, S. N. (2007). III Numaralı Maraş Ahkâm Defterine göre Ayıntab (h. 1196-1229/ m. 1782-1814). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Günşen, A. (2009). Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler. *Turkish Studies*, Y. 4, S. 3, s. 1081-1023.

Güngör, M. B. (2004). *Gaziantep'in Coğrafi Yapısına ve Genel Tarihine Bakış*. İstanbul: Eren.

Güzelbey, C. C. (1984a). Gaziantep'te Türk Topluluklarının Adlarını Taşıyan Yerler. *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.169-180.

Güzelbey, C. C. (1984b). Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinde Türkçe Kişi Adları. *Türk Kültürü Dergisi*, S. 252, s. 38-41.

Güzelbey, C. C. (1987). Gaziantep Yer Adları. Belgelerle Türk Tarihi, S. 30, s. 30-39.

Halaçoğlu, Y. (2006). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: TTK.

Hançerkıran, M. (2013). *Oğuzeli'nin Şehir Coğrafyası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

İşıkhan, T. (2008) *Gaziantep Yer Adlarının Halkbilimi Bakımından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Gazi Üniversitesi.

İnan A. (1940). Gaziantep Vilayetinde Türkmenler. *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, S. 102, s.139.

Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri I. *Töre*, Y. 1973, S. 1, 30-34.

Kalkan, Parlak, G. (2014). *Gaziantep İli Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Karahan, L. (2014). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK.

Koçak, Z. (2010). *Ayntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650)*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Korkmaz, Z. (1972). Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler. *Bilimsel Bildiriler*. Ankara: TDK, s. 433-446.

Korkmaz, Z. (1989). Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu. *TDAY Belleten*.

Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: TDK.

Kök, A. (1995). *Oğuzeli ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Küle, A. (2010). *71 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu (1-101. Sayfalar- h. 1132/ m. 1720)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Orhonlu, C. (1976). *Suriye Türkleri. Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: TKAE.

Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi.

Özbaş, Ö. (1958). *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*. Ankara: Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür.

Özdeğer, H. (1988). *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Öznlü Erdoğan, E. (2011). Derdest Defterlerinin Kaynak Değeri Üzerine Bir Deneme: 493 Numaralı Ayntâb Derdest Defteri'nin Analizi. *Bilig*, S. 56, s. 235-248.

Refik, A. (1989). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Sevim, A. (2000). *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*. Ankara: TTK.

Sevim, A. (1993). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: TTK.

Sevinç, N. (1997). *Gaziantep'te Türk Boyları*. İstanbul: Turan.

Soyyığıt, E. (2012). *Karkamış Ağzı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Soyyigit, E. (2022). *Gaziantep Ağızları (İnceleme-Metin-Dizin)*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Sümer, F. (1999). *Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları, Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Şimşek, Umaç, Z. (2010). Gaziantep Çepni Ağzının Türkiye Türkçesinde Ana Ağız Gruplarını Belirleyen Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 18, s. 185-206.

Şahin, A. (1962). *Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar*. Ankara: TTK.

Şahin, İ. (2022). Barak Adı ve Etnotoponimlerden Hareketle Barakların Ana Yurdu Meselesi. *Dil Araştırmaları*, S. 30, s. 53-66.

Tanyol, C. (1952a). Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları. *Sosyoloji Dergisi*, S. 7, s. 71-108.

Tanyol, C. (1953). Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları. *Sosyoloji Dergisi*, S. 8, s. 126-135.

Tanyol, C. (1954). Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları. *Sosyoloji Dergisi*, S.9, s. 67-96.

Türkey, C. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: İşaret.

Umar, Ö. O. (2002). Suriye Türkleri. *Türkler Ansiklopedisi*, C. 20, Ankara: Türk Dünyası.

Witteck, P. (1963). Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü. (Çev. Kuran, E.), *Tarih Dergisi*, S. 17-18, İstanbul.

Yaldrak, Ş. (2005). *Gaziantep Kaynakçasına Giriş*. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Serisi.

Yıldırım, F. (2008). *Suriye Bayır bucak Türkmen Ağzı*. Adana: Karahan Kitabevi.

Yıldırım, F. (2019). Ağızlar Arası Etkileşim ve Dil İlişkileri Bağlamında Suriye ve Lübnan Türkmen Ağızları Üzerine Notlar. *Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, s. 713-729.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.